

Вірченко К.Р., рядовий служби цивільного захисту, курсантка соціально-психологічного факультету НУЦЗУ;

Гура С.О., канд. пед. наук, викладач кафедри психології діяльності в особливих умовах

НУЦЗУ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ У КУРСАНТІВ НУЦЗУ З РІЗНИМ РІВНЕМ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ

Проблема емоційної культури людини залишалася актуальною протягом всієї історії людського суспільства: важливість проблеми розвитку емоційної компетентності – відкритості людини своїм емоційним переживанням, зв'язок її можливостей з гармонічною взаємодією серця і розуму, афекту і інтелекту, незмінно відзначалася як мислителями давнини, так і сучасними філософами та психологами. У сучасному суспільстві проблема компетентності в розумінні й вираженні емоцій стоїть досить гостро: штучно виплеканий в останні десятиліття культ раціонального підходу до життя автоматично привів до сприйняття людини як істоти знеособленої, в певній мірі беземоційної, геть позбавленої індивідуальності. Актуальність обраної проблеми в значній мірі обумовлена ще й тим, що емоційний інтелект (EQ) як предмет соціально-психологічного дослідження є відносно новим, маловивченим феноменом: наразі існують різні підходи до розуміння суті та структури емоційного інтелекту. Вивченням проблеми займалось чимало вчених – так, особливу увагу цій темі приділяли: М. Зайднер, О.В. Луньова, Д.В. Люсин, Н.В. Коврига, Г. Меттьюс, Е.Л. Носенко, А.С. Петровська, Р.Д. Робертс, Е.А. Сергієнко, Д.Р. Карузо, О.В. Білоконь, І.І. Ветрова, С.П. Дерев'янка, П. Селовеї, Дж. Мейер, Д. Гоулман, І.Н. Андреева та ін. Однак єдиної узгодженої теорії не розроблено. Проте, необхідність вивчення емоційного інтелекту диктується запитом практики, що полягають у визначенні особливостей, що впливають на ефективність професійної діяльності і соціально-психологічної адаптації особистості [3; 4]. Виділяється безліч факторів, що прямо або побічно впливають на успішність соціально-психологічної адаптації людини (Зотова, Кряжева, 1979; Зеєр, 2001; Ромм, 2002). На сьогоднішній момент найбільш вивченими є зовнішні фактори, тобто параметри соціальної ситуації, в якій особистість адаптується. Одним з параметрів, що визначає цей процес на рівні міжособистісних відносин можна вважати емоційний інтелект, що забезпечує успішність взаємодії і комунікації. У широкому сенсі, емоційний інтелект є здібністю особистості до ефективного спілкування за рахунок уміння розуміти і управляти своїми і чужими емоціями, вміння сприймати емоції оточуючих людей і можливості впливати на сучасний стан розвитку екстремальної та кризової психології 56 них, а також вміння рефлексувати свої власні емоційні стани і контролювати їх прояви [1]. У студентському віковому періоді формується самосвідомість, виражається власна незалежна система еталонів самооцінювання і самостановлення, значною мірою розвиваються здібності проникнення у внутрішній світ, що сприяє усвідомленій чи неусвідомленій побудові моделі поведінки і свідчить про рівень розвитку емоційного інтелекту [6]. Враховуючи професійну специфіку рятувальників (зокрема, особливості умов роботи і наявність досить складного контингенту спілкування), нами висловлено припущення про розбіжності в показниках рівня EQ у курсантів різної професійної спрямованості. Дослідницька робота проводилася з групою з 40 курсантів, які проходять службу та навчаються в Національному університеті цивільного захисту України. Вибірку при цьому склали курсанти соціально-психологічного факультету та факультету пожежної безпеки. Для первинного виявлення наявності і ступеня взаємозв'язку рівня емоційного інтелекту з внутрішніми критеріями соціально-психологічної адаптації майбутніх фахівців нами була застосована методика Н. Холла, призначена для виявлення здатності розуміти відносини особистості, що репрезентується в емоціях, і керувати емоційною сферою на основі прийняття рішень. Вибір даної методики обумовлений її «універсальністю»: визначення емоційного інтелекту саме по собі досить розпливчате (різні фахівці включають в це поняття різні аспекти), однак існує цілий ряд

характеристик, з якими згодні майже всі, хто займається вивченням цього феномену, і тест Н. Холла на EQ дає оцінку саме даним рисам особистості. Методика побудована на загальнотеоретичних уявленнях про емоційний інтелект як про особистісні характеристики, що дозволяють розпізнавати свої емоції, керувати ними, розпізнавати почуття в кожній конкретній ситуації і т.д. і проводиться у формі анкетування [2; 5]. Аналізуючи отримані в процесі тестування середні показники EQ курсантів СПФ та факультету ПБ (майбутніх психологів та пожежних інспекторів/начальників караулів, відповідно) можна сказати про досить невелику розбіжність цих показників як за парціальним, так і за інтегральним рівнями – загальна картина отриманих результатів показує загальний середній рівень EQ курсантів незалежно від обраної спеціальності. Детальний аналіз анкет (варіативність по шкалам) дозволяє зробити висновки про те, що дещо вищі загальні середні показники майбутніх психологів свідчать про більш виражені в порівнянні з курсантами факультету пожежної безпеки (ПБ) здібності до розуміння власних емоцій і емоцій інших людей: курсантам соціально-психологічного факультету (СПФ) – відповідно до специфіки обраної професії – притаманно оперувати емоціями для вирішення конкретних задач і успішної взаємодії з Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції 57 навколишнім середовищем (зокрема у сфері спілкування з певною категорією осіб в умовах надзвичайних ситуацій), що призводить до регуляції не тільки власних, але й чужих емоцій. Максимальної розбіжності досягнуто по показниках шкал емпатії та емоційної обізнаності – ці показники виявилися вищими у курсантів СПФ, що, на нашу думку, зумовлено специфікою їх майбутньої професійної діяльності (робота з людьми в надзвичайних ситуаціях, яка вимагає усвідомлення почуттів, потреб і турбот інших, орієнтацію на надання психологічної допомоги і т.ін.). Дещо меншими виявилися розбіжності по показниках шкал розпізнавання емоцій інших людей та управління емоціями – ці показники теж вищі у майбутніх психологів; однак зменшення різниці цих показників порівняно двох професійно різноспрямованих груп можна пояснити тим, що аналіз своїх емоцій, їх доцільність та прогнозування емоційних наслідків (а також вміння трансформувати конкретну емоцію у більш доречну для даної ситуації) є необхідною складовою соціально-професійної орієнтованості не тільки психолога, а також і пожежного інспектора або начальника караула в плані професійної організації своєї діяльності, так само як і вміння розпізнавати емоції інших, що обумовлюється специфікою контингенту, з яким доводиться працювати. Мінімальної розбіжності досягнуто в показниках шкали самомотивації – цей показник виявився вищим саме у курсантів факультету ПБ. На нашу думку, така різниця (хоч і незначуща) є проявом емоційної схильності до спрямованості в досягненні цілей, здебільшого колективного характеру, що є більш специфічною для професії інспектора (начальника караула). Розбіжність в EQ досить несуттєва як для порівняння середніх показників груп, однак існуюча. Враховуючи цей показник, зазначимо, що вищий середній рівень емоційного інтелекту майбутніх психологів свідчить про більш виражені в порівнянні з курсантами факультету пожежної безпеки здібності до розуміння власних емоцій і емоцій інших людей: курсантам СПФ – відповідно до специфіки обраної професії – притаманно оперувати емоціями для вирішення конкретних задач і успішної взаємодії з навколишнім середовищем, що призводить до регуляції не тільки власних, але й чужих емоцій. Втім слід зазначити, що такі емоційні особливості обумовлюються і психологічними властивостями людини, рівнем її особистого розвитку і характеристиками (що знайшло відображення у показниках індивідуальних анкет, де показники EQ курсантів різної професійної спрямованості – навіть всередині групи – мають суттєву різницю). Аналіз наведених вище показників EQ курсантів СПФ та факультету ПБ (майбутніх психологів та пожежних інспекторів/начальників караулів, відповідно) дозволяє зробити наступні висновки: 1) Різниця в показниках EQ між курсантами різних професійно спрямованих груп сучасного стану розвитку екстремальної та кризової психології 58 спрямованих груп незначуща, що, на нашу думку, відображає узагальнену картину професійної орієнтації піддослідних з урахуванням місця навчання та специфіки навчального процесу

(«спеціальність – рятуваль- ник» як загальна); 2) Більш детальний аналіз анкет (варіативність по шкалам) дозво- ляє зробити висновки про те, що вищі загальні середні показники май- бутніх психологів (зокрема шкали емпатії та розпізнавання емоцій ін- ших людей) свідчать про більш виражені в порівнянні з курсантами факультету пожежної безпеки здібності до розуміння власних емоцій і емоцій інших людей: курсантам соціально-психологічного факультету – відповідно до специфіки обраної професії – притаманно оперувати емоціями для вирішення конкретних задач і успішної взаємодії з навко- лішнім середовищем (зокрема у сфері спілкування з певною категорією осіб в умовах надзвичайних ситуацій), що призводить до регуляції не тільки власних, але й чужих емоцій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева И. Н. Эмоциональный интеллект: исследования фе- номена. Вопросы психологии. 2006. № 3. С. 78-86.
2. Гаврилова А. В., Селюкова Т. В. Особливості емоційного інте- лекту у курсантів військового ВУЗу як елемент психологічної культури майбутнього офіцера. Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання: зб. тез доп. міжнар. наук.-практ. конф. Харків: ХНУВС, 2017. С. 161-163.
3. Гоулман Д. Эмоциональное лидерство: Искусство управления людьми на основе эмоционального интеллекта. М.: Альпина Бизн. Букс, 2005.
4. Зеер Э. Ф. Психология профессий. М.: Академ.проект; Екатери- нбург: Деловая книга, 2003.
5. Селюкова Т. В., Ткаченко В. В. Особливості соціально- комунікативної компетентності та емоційного інтелекту у осіб з різним рівнем тривожності. Проблеми екстремальної та кризової психології. Збірник наукових праць. Вип.18. Харків: НУЦЗУ, 2015. С. 188-196.
6. Чеботар А. І. Емоційний інтелект як основа успішності життє- діяльності людини. Вісник Дніпропетров. ун-ту. Педагогіка і психоло- гія. 1999. Вип.4. С. 129-134.